

Wel zijn of niet zijn, dat is de vraag

de IJsselmondse Kadernota Welzijn

Wel zijn of niet zijn, dat is de vraag

de IJsselmondse Kadernota Welzijn

Vastgesteld door de deelraad
van IJsselmonde op 9 oktober 2008

Colofon

Tekst en redactie:

Deelgemeente IJsselmonde

Postbus 9044

3007 AA Rotterdam

Telefoonnummer (010) 479 82 00

E-mail: deelgemeente@ijsselmonde.rotterdam.nl

Website: www.iijsselmonde.nl

Fotografie: Joop Reyngoud

Grafische productie: TIME, Rotterdam

Foto's omslag:

Kleine foto linksboven: Paardenmarkt IJsselmonde.

Kleine foto linksonder: Shantymoor.

Grote foto rechts: VTV Hordijkerveld.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	Inleiding	5
Hoofdstuk 2	Definitiebepaling 'welzijn'	7
Hoofdstuk 3	Kerngedachte deelgemeentelijk welzijnsbeleid	9
Hoofdstuk 4	Typering op basis van zelfsturend vermogen en zelfredzaamheid	11
Hoofdstuk 5	Rol van de overheid	13
	5.1 Typering voorzieningenniveau	13
	5.2 Zelfredzaamheid in sociale netwerken	16
	5.3 Levensdomeinen en sociale netwerken	18
	5.4 De burger centraal: aanbod gebaseerd op eigen sociale netwerken	19
Hoofdstuk 6	Inbedding van de Kadernota Welzijn	23
Samenvatting		24
Gebruikte literatuur		25
Bijlage 1: Checklist		26
Bijlage 2: Casus		27

Dartclub Laurens Actief Antonius IJsselmonde.

1

Inleiding

In de voorliggende Kadernota Welzijn wordt de visie op welzijnsbeleid van deelgemeente IJsselmonde beschreven en worden de kaders gegeven voor de inbedding van deze visie.

In de voorgaande Welzijnsnota was de Welzijnswet nog leidend. Met de komst van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is de Welzijnswet opgaan in de Wmo. Door de invoering van de Wmo, en de verantwoordelijkheid van de deelgemeente voor de welzijnscomponent van de Wmo, is de noodzaak tot een nieuwe Kadernota Welzijn ontstaan.

Deze Kadernota is niet opgebouwd aan de hand van de prestatievelden van de Wmo, maar vanuit een helder kader waarmee de dynamiek van de Wmo hanteerbaar wordt. Door de te verwachten ontwikkelingen in de Wmo en de gevolgen die dat voor de deelgemeente zal hebben, is ervoor gekozen om allereerst de visie op welzijnsbeleid te verankeren. De Kadernota Welzijn is daarmee Wmo-proof.

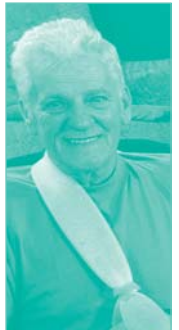
Vanwege het karakter van een visie is niet gekozen voor een uitwerking in de diverse beleidsvelden waarop de deelgemeente zich richt. Daarentegen wordt de nadruk gelegd op de voorwaarden waarmee de visie in de komende jaren verankerd wordt. Deze voorwaarden worden vooral gevonden in het toepassen van de visie bij beleidsvormende processen en in het verankeren van de visie in de samenwerking met organisaties waaraan de deelgemeente opdrachten verstrekt.

In hoofdstuk 2 wordt een definitie gegeven van het begrip *welzijn*, waarna in hoofdstuk 3 de kerngedachte van het deelgemeentelijk welzijnsbeleid geschetst wordt, resulterend in de hoofddoelstelling van de Kadernota Welzijn. Hoofdstuk 4 geeft een typering van burgers op basis van zelfsturend vermogen en zelfredzaamheid en in hoofdstuk 5 wordt de rol van de overheid beschreven in het licht van deze typering. Tenslotte worden in hoofdstuk 6 de voorwaarden geschetst voor de verankering van de kadernota in de deelgemeentelijke processen.

In bijlage 1 is een checklist opgenomen die in het kader van de verankering van de Kadernota Welzijn een rol speelt (wordt besproken in hoofdstuk 6).

Ter verheldering van de inhoud van deze kadernota wordt in bijlage 2 een praktijkvoorbeeld gegeven dat geïnterpreteerd wordt vanuit de modellen zoals die in de kadernota worden besproken.

De foto's in deze nota verbeelden de sociale netwerken van IJsselmonde. Ze zijn gemaakt voor het project/boek "De Zuiderlingen" in het kader van Pact op Zuid.

Boksschool | Believe.

2

Definitiebepaling 'welzijn'

Aan de bepaling van de kerngedachte van het deelgemeentelijk *welzijns*beleid zou een onderliggende definitie van *welzijn* ten grondslag moeten liggen. In de literatuur bestaan geen eenduidige definities van welzijn, wat wordt veroorzaakt doordat *welzijn* een veelomvattend en weinig tastbaar of concreet begrip is. Welzijn (of welbevinden) heeft onder meer te maken met geluk, werk, inkomen, maar ook met zaken als rechtvaardigheid of autonomie. Welzijn wordt wel gezien als het "ja" op de vraag of men gelukkig en tevreden is.

Als definitie van het begrip 'welzijn' is gekozen voor: *"de mate waarin burgers naar (eigen) wens, tevredenheid en vermogen (ook wel: kracht) op volwaardige wijze deelnemen aan de samenleving."*

Deze definitie behoeft nadere toelichting, aangezien sprake is van een aantal subjectieve of normatieve elementen:

De zinsnede *"naar (eigen) wens, tevredenheid en vermogen (ook wel: kracht)"* verwijst naar het zelf-sturende vermogen van mensen, wat een belangrijk uitgangspunt is voor het deelgemeentelijk welzijnsbeleid. De *"eigen wens en tevredenheid"* van mensen kent binnen de context van *"de samenleving"* echter grenzen. De burger, zijn medeburger of de overheid kunnen uiteenlopende verwachtingen hebben bij het *"op volwaardige wijze deelnemen aan de samenleving"*. Er zal altijd sprake zijn van een zeker spanningsveld tussen het inzicht van de burger, burgers onderling dan wel 'de gemeenschap' en overheid. Soms zal het vermogen van de burger ook ontoereikend zijn om op volwaardige wijze deel te nemen aan de samenleving. De rol die de deelgemeente zich vanuit het welzijnsbeleid toebedeelt in dit spanningsveld, wordt in het volgende hoofdstuk nader beschreven.

Jonge Moeders Eigen Wijs.

3

Kerngedachte deelgemeentelijk welzijnsbeleid

De rol van de deelgemeente voor het welzijn van bewoners van IJsselmonde wordt gebaseerd op de kerngedachte van het deelgemeentelijk welzijnsbeleid. Het op volwaardige wijze deelnemen aan de samenleving betekent dat mensen zichzelf nuttig voelen (vanuit het eigen perspectief) en nuttig maken (vanuit een gemeenschappelijk perspectief). Uitgangspunt is dat burgers hierbij zelf de regie in handen hebben, of zoals gezegd, in beginsel zelfsturend zijn.

Binnen de formulering “*het zichzelf nuttig maken*” om op “*volwaardige wijze deel te nemen aan de samenleving*” wordt uitgegaan van wederkerigheid binnen *sociale netwerken*.

Dit houdt in dat het individu (de burger) zichzelf nuttig maakt voor de *sociale netwerken* waarin de burger zich begeeft, en dat omgekeerd een *sociaal netwerk* zich nuttig maakt voor het individu. Met andere woorden, iedere burger neemt (naar vermogen) deel aan de samenleving en zorgt er voor dat anderen dat ook kunnen. Burgers tonen (mede)verantwoordelijkheid naar zichzelf en naar anderen.

Echter, ook bij de rol van de deelgemeente dient sprake te zijn van wederkerigheid. De deelgemeente dient te zorgen voor *randvoorwaarden* (facilitering) waarbinnen sprake kan zijn van (zelfsturende) wederkerigheid tussen burgers onderling. De deelgemeente vraagt echter ook van burgers en *sociale netwerken* inspanningen om, binnen de grenzen van wet- en regelgeving, zelfsturend te zijn. Kortom, hierbij is sprake van wederkerigheid tussen de overheid en de burger en zijn *sociale netwerken*. Daar waar in mindere mate sprake is van zelfsturing, moeten de gemeente en de deelgemeente zorgen voor een vangnet. De rol van de overheid wordt in hoofdstuk 5 uitgewerkt.

Hoofddoelstelling Kadernota Welzijn

Gebaseerd op de kerngedachte van het deelgemeentelijk welzijnsbeleid is de volgende hoofddoelstelling geformuleerd:

Als *hoofddoelstelling* van het welzijnsbeleid wordt beoogd: burgers organiseren en registreren hun leven zoveel mogelijk vanuit hun eigen kracht, in en door middel van *sociale netwerken*.

OMIJ leer- en werkbedrijf.

4

Typering op basis van zelfsturend vermogen en zelfredzaamheid

Vanuit de kerngedachte (hoofdstuk 3) zijn in de samenleving drie typeringingen te herkennen waarmee het niveau van zelfregie van de burger kan worden aangegeven.

Zonder mensen in hokjes te willen indelen, is onderscheid te maken naar mensen die zich zelfstandig kunnen redden (zelfredzaam) met een bepaald basisaanbod en mensen die extra steun nodig hebben. Er is in die zin sprake van verschillende niveaus van zelfredzaamheid. Belangrijk hierbij is dat de overgang van het ene niveau naar het andere niet stringent is, maar geleidelijk. Met andere woorden, er is sprake van een glijdende schaal.

Daarnaast kan iemand per *levensdomein* een ander niveau van zelfregie hebben. Zo kan het zijn dat een burger op het ene *levensdomein* (bijvoorbeeld inkomen) volledig zelfredzaam is en op het andere *levensdomein* (door bijvoorbeeld lichamelijke beperkingen) extra steun nodig heeft. In hoofdstuk 5.2 wordt begrip *levensdomein* verder uitgewerkt.

Een algemene beschrijving van deze niveaus wordt gegeven aan de hand van de volgende drie typeringingen:

a. de sturende burger

Het gaat hier om burgers en/of *sociale netwerken* van burgers die zich prima redden; er is sprake van bestaanszekerheid, een goede gezondheid, sociale worteling en een vertrouwde omgeving. De burger is autonoom en zelfsturend. Het zelforganiserend vermogen en de wederkerigheid in de sociale verbanden wordt gefaciliteerd door de aanwezigheid van een aantal algemene voorzieningen (zoals sport, onderwijs, burgerloketten) en de organisatie van activiteiten gericht op de sociale verbondenheid in bijvoorbeeld buurten of straten.

b. de vragende burger

Voor burgers en/of *sociale netwerken* van burgers die (tijdelijk) niet meer in staat zijn zichzelf te redden moet de (deel)gemeente de randvoorwaarden bieden waarmee de burger zelf aan het roer kan blijven, bijvoorbeeld door facilitering of stimulering van vrijwilligerswerk en mantelzorgondersteuning. Denk hierbij bijvoorbeeld aan mensen met een beperking, met tekorten in de zelfzorg, mensen in een crisissituatie, mensen in een snelle levensverandering en mensen met bestaansonzekerheid. Zij benutten welzijn, zorg en *sociale netwerken* van burgers om dit tekort te compenseren. Het streven is maximalisatie van zelfregie, waardoor de hulpverlening van overheidswege altijd elementen zal moeten bevatten die gericht zijn op herstel van zelfregie; dit wordt omschreven als *schaduwregie*, een IJsselmondse vinding ter invulling van het compensatiebeginsel¹.

c. de steunende burger

Bij burgers die niet in staat zijn voor zichzelf te zorgen of een gevaar voor zichzelf of de omgeving vormen, moet de overheid in het algemeen en de deelgemeente in bepaalde gevallen ondersteuning leveren en interventies plegen, soms ook achter de voordeur. Het kan bijvoorbeeld gaan om burgers in een slechte woonsituatie, mensen die geïsoleerd leven, mensen die problemen hebben zoals psychiatrische, financiële of schuldenproblematiek. De overheid zet hier bijvoorbeeld bemoeizorg in, zoals interventieteams en interventies bij huiselijk geweld. Een andere vorm van ondersteuning met een meer permanent karakter gebeurt bijvoorbeeld door zorg die in het kader van de AWBZ verleend wordt (verpleeghuizen, gehandicaptenzorg).

¹ Sinds 2005 functioneert in IJsselmonde een VraagWijzer die de uitgangspunten van schaduwregie in de organisatie geïntegreerd en verder ontwikkeld heeft.

Uitgangspunt is dat burger in zijn eigen kracht gezet wordt. Dat betekent uiteraard niet dat de *steunende burger* aan zijn lot overgelaten wordt. Er zal namelijk altijd sprake zijn van burgers die tot deze categorie gerekend kunnen worden, waarbij vaak sprake is van een meer permanente zorgsituatie. Hoewel gesteld kan worden dat er altijd burgers zullen zijn die permanent tot de *steunende* categorie gerekend kunnen worden, moet zoveel mogelijk geredeneerd worden vanuit de *mogelijkheden* van de individuele burger, ook bij deze categorie. Zo wordt in de eerste plaats uitgegaan van wat men wél kan en niet van wat men niét (meer) kan.

Belangrijk is dat ook de *steunende burger* zoveel als mogelijk een onderdeel is van de samenleving en dat hij gestimuleerd wordt in het benutten van de sturingsmogelijkheden die hij (nog) wel heeft. Men kan wel *gesteund meedoen* op diverse terreinen. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor doelgroepen als verstandelijk gehandicapten of chronisch psychiatrische patiënten.

5

Rol van de overheid

5.1 Typering voorzieningenniveau

Bij de typeringen van burgers is kort aangegeven welke rol de overheid zou moeten vervullen. De mate van 'moeten' ligt niet op voorhand vast. Ook hier is sprake van vrijheid binnen de verschillende beleids-terreinen om te bepalen wat de rol van de overheid zou moeten zijn. Uitgangspunt is dat het beleid van de deelgemeente zich richt op deze drie typeringen van burgers. De overheid kan verschillende rollen hebben bij de verschillende typen burgers:

- a. **algemeen voorzieningenniveau:** de overheid levert een *sociale basisinfrastructuur* die aansluit bij de zelforganiserende activiteiten van de burger. Wat de basisstructuur is, ofwel wat behoort tot de algemene voorzieningen, wordt bepaald binnen de verschillende beleidsterreinen. Hierbij wordt rekening gehouden met de context en trends. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan algemene voorzieningen op het gebied van sport, onderwijs, informatievoorzieningen etc.
- b. **ondersteuningsniveau:** de overheid levert ondersteuning en begeleiding gericht op herstel van zelfregie en op compensatie van resterende zelfzorgtekorten. Professionele werkers zijn in hun rol als *schaduwregisseur* gericht op het vinden van de balans tussen zelfwerkzaamheid binnen het eigen netwerk (zoals mantelzorg) en de benodigde aanvullende ondersteuning (zoals thuiszorg).
- c. **interventieniveau:** voor de mensen die geen mogelijkheid hebben om voldoende zelfregie te genereren om een voor hen zelf en de omgeving acceptabel leven in te richten. Hierbij kan gedacht worden aan de inzet van interventieteams, maar ook inzet op het gebied van zorg.

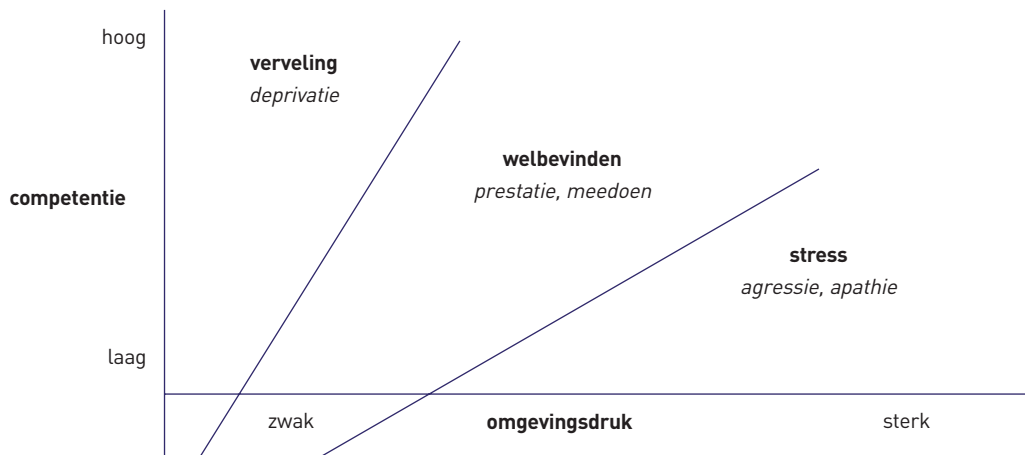

Door middel van de verschillende typen overheidssteun kunnen burgers enerzijds gestimuleerd worden om meer zelfredzaam te worden en kan anderzijds voorkomen worden dat burgers minder zelfredzaam worden (preventie). Het zelfredzaam zijn en het meer zelfredzaam worden, speelt een belangrijke rol, met name voor de *vragende* en de *steunende burger*.

Zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de mogelijkheden van de burger. Maar er kan sprake zijn van onvoldoende inzicht in de mogelijkheden en eigen competenties, mede in relatie tot de beschikbare *sociale netwerken* die een burger heeft. Een *sturende burger* zal in het algemeen voldoende in staat zijn om zijn omgeving aan te spreken om zijn zaakjes op orde te krijgen. Een *vragende of steunende burger* echter, zal niet altijd de eigen competenties voldoende kunnen aanspreken om evenwicht te brengen in zijn persoonlijke situatie. In dat geval kan een hulpverlener *schaduwregie* bieden, zodat men wél in staat zal zijn om de eigen competenties te benutten. Echter, er zijn mensen die onvoldoende in staat zijn om eigen keuzes te maken, om zelf te sturen. Dan is het risico groot dat men zich door bijvoorbeeld professionals een keuze laat opdringen terwijl men zich hierbij niet comfortabel voelt. Dit verband wordt inzichtelijk gemaakt in het *ecologisch model van Lawton*².

2 Lawton MP en Nahemov L (1973) Ecology and the aging process. In C. Eisdorfer en MP Lawton (red), The Psychology of adult development and aging (pp 619-674), Washington, DC: American Psychological Association

Figuur 1: Ecologisch model van Lawton

Lawton beschrijft in zijn model een spanning die alle mensen ervaren tussen competentie en omgevingsdruk. Het model laat zien wat een gezonde spanning is en wanneer er sprake is van een disbalans.

Een hoge competentie en weinig omgevingsdruk, kan leiden tot verveling en deprivatie. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de hoog opgeleide asielzoeker die de Nederlandse taal niet machtig is, die niet aan een passende baan kan komen. Bij weinig competentie en een hoge omgevingsdruk bestaat het risico op stress, agressie en apathie. Dit is herkenbaar bij bijvoorbeeld het dementeringsproces van een oudere, waar bij gelijkblijvende omgevingsdruk de competenties langzaam afnemen. Bij een evenwicht tussen competenties en omgevingsdruk, is sprake van een comfortabele situatie waarin men goed presteert. In deze evenwichtssituatie is sprake van *welbevinden*. De hoog opgeleide asielzoeker uit het bovengenoemde voorbeeld kan in evenwicht komen door toeleiding naar een taalcursus en arbeidsbemiddeling; in het voorbeeld van de dementerende oudere kan evenwicht hervonden worden doordat een mantelzorger compenseert voor de ontbrekende competenties.

Ook hier komt het begrip *schaduwregie* weer terug. *Schaduwregie* houdt in dat met een burger gezocht wordt naar het optimum tussen competenties en omgevingsdruk. In dit proces wordt ook de latente behoefte aan ondersteuning verduidelijkt (*de vraag achter de vraag*). Bij teruglopende competenties zal idealiter steeds meer om steun van de sociale omgeving gevraagd worden, zodat verloren competenties gecompenseerd kunnen worden.

Als de burger zijn sociale omgeving hiertoe niet kan aanspreken, zal de omgevingsdruk relatief te groot worden. In geval van het aanspreken van professionele hulpverlening moet de hulpverlener bedacht zijn op het verlenen van teveel steun, waardoor de omgevingsdruk te laag wordt en de prestaties van de burger verder zullen afnemen. Het verhogen van de omgevingsdruk kan zelfs verantwoord zijn als daarmee de competenties van de hulpvrager verhoogd worden. *Schaduwregie* staat in feite gelijk aan het toepassen van het model van Lawton.

Samenvattend moet *schaduwregie* dus op de eerste plaats gericht zijn op het behoud van competenties in plaats van alleen het compenseren van tekort aan competenties. Voor een belangrijk deel van burgers, waarbij sprake is van welbevinden omdat omgevingsdruk en competenties in evenwicht zijn, is ook sprake van een potentieel hoger competentieniveau. Zo hebben veel mensen de kans om nog meer *mee te doen* dan nu het geval is. Dit geldt in het bijzonder voor jongeren en andere mensen die onderwijs genieten, omdat zij hun competenties doelbewust verhogen en leren omgaan met een hogere omgevingsdruk.

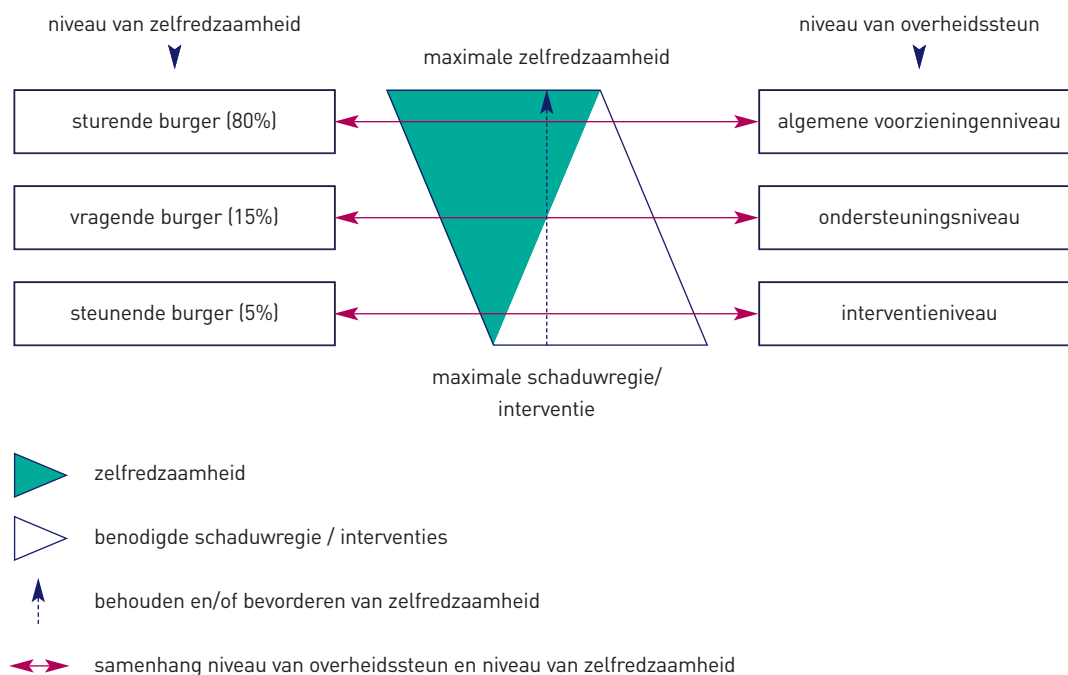
Voor wat betreft preventie geldt dat dit vooral aan de orde is voor de *sturende* en *vragende burger*. In feite is er sprake van twee vormen van preventie: een meer passieve vorm en een meer actieve vorm

van preventie. De passieve vorm maakt deel uit van het algemeen voorzieningenniveau en wordt met name ingezet op het niveau van de *sturende burger*. Er is basisaanbod (in de vorm van algemene voorzieningen) aanwezig dat preventief werkt, maar er wordt niets extra's gedaan. Passief staat tussen aanhalingstekens, omdat preventie in essentie een actie betreft. Een actieve vorm van preventie, die toepasbaar is op meerdere niveaus, is bijvoorbeeld het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten in de wijk.

De typeringen van burgers, *sturend*, *vragend* of *steunend*, zijn grofweg verdeeld in percentages van respectievelijk 80, 15 en 5 procent van de bevolking. Tussen de typeringen van burgers en de niveaus van ondersteuning bestaat overlap.

- De *sturende burger* heeft een samenhang met het algemeen voorzieningenniveau. Professionals zullen met name adviserend te werk gaan;
- Voor wat betreft de *vragende burger* geldt een link met de ondersteuningsstructuur, waarbij professionals *schaduwregie* bieden en vooral een activerende rol hebben;
- Tegenover de *steunende burger* staat het interventieniveau. Binnen het interventieniveau hebben professionals een initiërende of interveniërende rol. In onderstaand figuur is de overlap weergegeven.

Figuur 2: Samenhang niveaus zelfredzaamheid en niveaus van overheidssteun

Zoals eerder besproken is het de taak van de overheid (en de deelgemeente in het bijzonder) om randvoorwaarden te creëren, gericht op het behoud of de bevordering van de zelfredzaamheid van burgers. Hierbij wordt, zo veel als mogelijk, vraaggericht te werk gegaan en worden burgers gestimuleerd bewust te zijn van hun eigen kracht.

Het creëren van randvoorwaarden voor de bevordering van zelfredzaamheid sluit bijvoorbeeld aan bij de gedachte van *emancipatie*: de overheid dient zich erop te richten dat ieder individu de mogelijkheid krijgt achterstanden weg te werken zodat op eigen kracht geparticipeerd kan worden in diverse *sociale netwerken*.

Naarmate de zelfredzaamheid van de burger afneemt, wordt het steeds moeilijker om echt vraaggericht te werk te gaan. Omdat de *vragende burger* zijn zelfregie in meer of mindere mate kwijt kan zijn, zal een steeds groter deel van zijn vraag door een professionele bril bekeken worden. Het is daarom van belang dat de professional zich maximaal verplaatst in het perspectief van de burger. De professional werkt immers tevens aan het herstel van zoveel mogelijk zelfregie van de burger en bepaalt met de burger welke aanvullende ondersteuning nodig is. Bij het zoeken naar *de vraag achter de vraag* zal de professional daarom te maken kunnen krijgen met een veranderende behoefte van de burger.

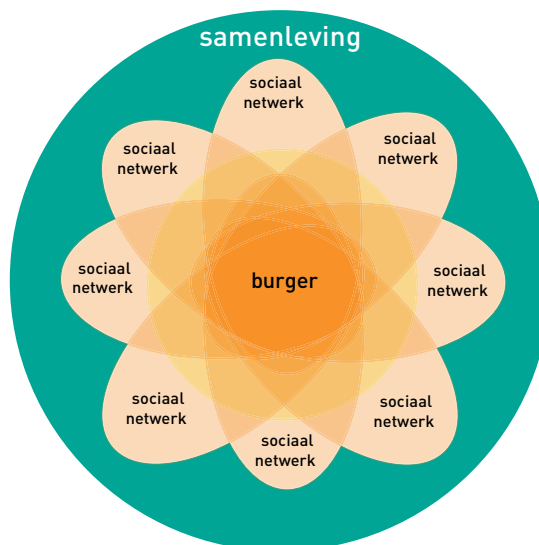
In figuur 2 wordt ingezoomd op verschillende niveaus van zelfredzaamheid. Het vertrekpunt hierbij is de individuele burger. De zelfredzaamheid van de burger is echter direct gerelateerd aan de kwaliteit van de eerder genoemde *sociale netwerken* waar hij deel van uitmaakt. Het vermogen van de burger om zijn *sociale netwerken* op te bouwen en te onderhouden, bepaalt mede de individuele levenskwaliteit. Een bijkomend effect is dat een *zorgzaam sociaal netwerk* rond de burger, de behoefte aan overheidssteuning verlaagt en tegelijkertijd sociale netwerken of sociale betrokkenheid versterkt.

5.2 Zelfredzaamheid in sociale netwerken

Zoals in de hoofddoelstelling al aangegeven werd, richt het Welzijnsbeleid zich op de *sociale netwerken* waarvan de burger deel uitmaakt. De burger maakt deel uit van meerdere *sociale netwerken*. *Sociale netwerken* spelen een sleutelrol in het behouden of bevorderen van zelfredzaamheid en participatie.

Figuur 3: De burger registreert zijn leven in meerdere sociale netwerken

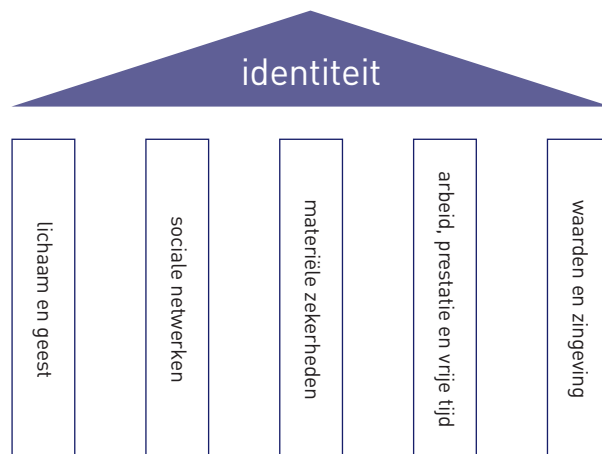
De burger maakt deel uit van *sociale netwerken* in diverse *levensdomeinen*. Vanuit het perspectief van de burger zijn bijvoorbeeld 'de straat', 'de school', 'het werk' of 'het gezin' herkenbaar als *sociale netwerken*. Om als professional zoveel mogelijk te kunnen aansluiten op de behoefte van de burger, zal men zich intergaal moeten richten op de verschillende *sociale netwerken* van de burger, binnen verschillende *levensdomeinen*.

Om goed te functioneren heeft een burger in het algemeen zoveel mogelijk verschillende *sociale netwerken* nodig. De *sturende burger* zal hier beter in slagen dan de *steunende burger*. Een te beperkt aantal *sociale netwerken* kan tot maatschappelijk ongeaccepteerde effecten leiden zoals sociaal isolement of criminaliteit, terwijl dit gedrag voor de betreffende persoon vaak wel acceptabel is. Het gebruik van *sociale netwerken* op diverse *levensdomeinen* kan oplossingen bieden, maar daartoe zal allereerst worden ingegaan op de aard van de *levensdomeinen*.

In het overheidsaanbod wordt veelal een (aanbodgericht) onderscheid gemaakt tussen vragen op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Binnen het welzijnsbeleid van de deelgemeente IJsselmonde wordt echter uitgegaan van het perspectief van de burger. Daarom wordt aansluiting gezocht bij de *levensdomeinen* van de burger. Voor het bepalen van de *levensdomeinen* wordt uitgegaan van het model van Petzold³. Dit model komt voort uit de levensloopgerichte psychotherapie, maar is tevens bruikbaar in een breder perspectief. Het model sluit aan bij de theorieën over zelfverwerkelijking van Maslow. Kern van het model is dat de persoonlijke identiteit wordt bepaald door de ervaren kwaliteit op de volgende *levensdomeinen*.

1. *lichaam en geest*
2. *sociale netwerken*
3. *materiële zekerheden*
4. *arbeid, presteren en vrije tijd*
5. *waarden en zingeving*

Figuur 4: levensdomeinen volgens Petzold

In het model is het uitgangspunt dat de *levensdomeinen* in evenwicht zijn. Door ingrijpende gebeurtenissen kan een disbalans in de *levensdomeinen* ontstaan, bijvoorbeeld door het verlies van werk, ziekte van een partner, pensionering, etc. Indien men voldoende zelfsturend vermogen heeft zal gezocht worden naar manieren om de balans te herstellen. Dat kan door middel van herstel binnen een *levensdomein* en, als dat niet voldoende mogelijk blijkt, door compensatie vanuit de overcapaciteit in andere *levensdomeinen*.

De ouder wordende mens heeft bijvoorbeeld te maken met verlies van lichamelijke functies en zal in mindere mate werk verrichten. Met ander woorden: op de *levensdomeinen* *lichaam & geest* en *arbeid, prestatie & vrije tijd* is sprake van verandering. Binnen het *levensdomein* *arbeid, prestatie & vrije tijd*, kan men bijvoorbeeld de balans herstellen door werk te vervangen door vrijwilligerswerk, waardoor men nog steeds kan presteren. Daarnaast kan op andere *levensdomeinen* gecompenseerd worden, bijvoorbeeld door meer gericht te zijn op de sociale relaties en zingeving. De mens moet opnieuw zelf evenwicht brengen in de *levensdomeinen*. Het opnieuw bereiken van evenwicht houdt soms in dat men zich moet heroriënteren op diverse *levensdomeinen*. Dat is bijvoorbeeld het geval bij iemand die een ongeluk krijgt en door een blijvende ernstige handicap geen werk meer kan verrichten.

³ Petzold, H.G. [2003]: Integrative Therapie. Modelle, Theorien und Methoden für eine schulenübergreifende Psychotherapie. Paderborn: Junfermann. Ook uitgewerkt in de nota Ouderenbeleid, deelgemeente IJsselmonde, 2002.

De kwaliteit van *sociale netwerken* op het ene *levensdomein* heeft invloed op de *sociale netwerken* van andere *levensdomeinen*. Zo zal iemand met een goede baan, minder behoefte hebben aan ondersteuning vanuit het welzijnswerk of op het gebied van onderwijs. En zo zal iemand die gepensioneerd is op een andere manier omgaan met vrije tijd of met zingevingsvragen.

Het vinden van een nieuw evenwicht vergt een pro-actieve, zelfsturend houding van de burger. De *sturende burger* is in staat het evenwicht te bewaren en compensatie binnen de *levensdomeinen* toe te passen. Voor de *vragende burger* geldt dit in mindere mate en in nog mindere mate is dit van toepassing bij de *steunende burger*. In geval van de *vragende burger* en *steunende burger* dient de overheid respectievelijk te zorgen voor *schaduwregie* dan wel interventie (dit is eveneens weergegeven in figuur 2).

Speciale aandacht is er voor de *steunende burger* die niet in staat is om zelfstandig evenwicht te brengen in de *levensdomeinen*. Deze burger beschikt over onvoldoende zelfregie en zelfredzaamheid. Belangrijk is dat deze burger zoveel als mogelijk een onderdeel is van de samenleving en dat hij gestimuleerd wordt in het benutten van de sturingsmogelijkheden die hij (nog) wel heeft. Hoewel er geen sprake is van zelfredzaamheid en de *levensdomeinen* ook niet zelfstandig in evenwicht gebracht kunnen worden, kan men wel *gesteund meedoen* op diverse terreinen. Dit geldt bijvoorbeeld voor doelgroepen als verstandelijk gehandicapten of chronisch psychiatrische patiënten. Vanzelfsprekend geldt voor de *steunende burger* dat er doorlopend sprake zal zijn van ondersteunend aanbod.

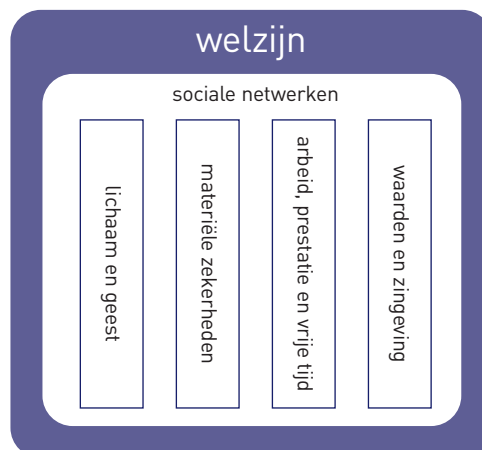

5.3 Levensdomeinen en sociale netwerken

Het identiteitsmodel van Petzold is bruikbaar in de Kadernota Welzijn van de deelgemeente, omdat het uitgaat van de beleving door de burger zelf. Identiteit is in het model direct verbonden met *sociale netwerken*. Sterker nog: de burger identificeert zich met de *sociale netwerken* waar hij deel van uitmaakt. Deze identificatie is van wezenlijk belang voor het creëren, het behoud en het versterken van *sociale netwerken*. De lokale overheid moet zelforganiserende netwerken stimuleren of activeren, waardoor burgers betekenisvolle relaties met elkaar kunnen aangaan. Dat gaat in de eerste plaats om het herkennen van *sociale netwerken* zoals bijvoorbeeld *de straat*, *de school* of *de club*.

Omdat *sociale netwerken* een centrale rol vervullen in het gemeenschappelijk welzijnsbeleid, kan het model van Petzold met een ander accent worden afgebeeld. Het levensdomein van *sociale netwerken* is hierbij als cement van de overige pijlers afgebeeld, omdat *sociale netwerken* als voorwaardelijk gezien worden voor het functioneren op alle *levensdomeinen*. De beschikbaarheid van voldoende *sociale netwerken* op de diverse pijlers heeft tot gevolg dat omgevingsdruk en competenties in evenwicht zijn (zie model Lawton, figuur 1). Als sprake is van een evenwicht dan is de resultante: welbevinden ofwel welzijn.

Figuur 5: deelgemeentelijk model

De *sturende burger* zal een beroep doen op meerdere *sociale netwerken* om zijn zelfredzaamheid te versterken (algemeen voorzieningenniveau). Indien hij daar niet uitkomt moet een ondersteunend aanbod van de overheid in de eerste plaats gericht zijn op de mogelijkheden die de burger zelf heeft om oplossingen via zijn eigen *sociale netwerken* te vinden (*schaduwregie*). Als hierdoor geen verbetering in zicht is, komt pas een vervangend aanbod in beeld. Het niveau van het aanbod (*schaduwregie* en vervangend aanbod) kan op de diverse *levensdomeinen* verschillen in vergelijkbare situaties. In die zin zijn burgers dus niet gelijk: de persoon zelf bepaalt het accent.

Uit het (aanpaste) model van Petzold valt op te maken dat een beperkte aanwezigheid van *sociale netwerken* risico's voor het welzijnsniveau met zich mee kan brengen. Denkbaar is dat een individu zichzelf prima staande weet te houden binnen een bepaald netwerk, bijvoorbeeld het criminele circuit. Wet- en regelgeving zijn derhalve voorwaardelijk binnen het deelgemeentelijk welzijnsbeleid. Alertheid van professionals is daarom geboden bij het signaleren van maatschappelijk onacceptabel gedrag (zoals stelen, vandalisme). Vanwege een mogelijke beperktheid in de *sociale netwerken* van burgers die zich hieraan schuldig maken, kan sprake zijn van een situatie van welbevinden (zie ook model Lawton, figuur 1), terwijl dit voor de (niet verbonden) sociale omgeving juist níét geldt. Het bevorderen van het aantal *sociale netwerken* of het ontwikkelen van nieuwe netwerken kan bij deze groep burgers bijvoorbeeld een deel van de oplossing zijn. Het samenstel van de verschillende *sociale netwerken* draagt bij aan de ontwikkeling van een set van maatschappelijk gedeelde en geaccepteerde waarden en normen, die beter aansluiten bij wet- en regelgeving.

5.4 De burger centraal: aanbod gebaseerd op eigen sociale netwerken

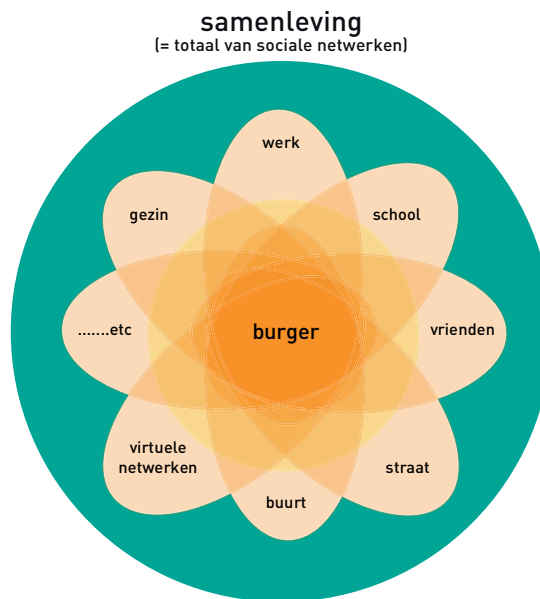
Bij het organiseren van aanbod voor de burger die een beroep doet op de overheid, moet sprake zijn van een integrale aanpak. De *levensdomeinen* van de burger worden integraal beschouwd. In deze kadernota wordt daarom een vertaalslag gemaakt van de *levensdomeinen* zoals die hierboven beschreven worden naar de terreinen zoals die voor aanbieders van ondersteuning herkenbaar zijn. Om te voorkomen dat het accent te sterk bepaald wordt door klassieke classificaties van het aanbod, wordt uitgegaan van het in kaart brengen van *sociale netwerken* op de diverse *levensdomeinen*. In onderstaande tabel wordt hiervan een voorbeeld gegeven.

tabel 1: voorbeeld van sociale netwerken op diverse levensdomeinen

levensdomeinen	sociale netwerken
sociale netwerken lichaam & geest materiële zekerheden arbeid, presteren & vrije tijd waarden & zingeving	zie alle levensdomeinen: sportvereniging, zorginstelling, wijkaccommodaties werk, huis, straat, buurt werk, vrijwilligerswerk, sportvereniging, culturele verenigingen, school, internet school, gezin/familie, geloofsgemeenschappen, politiek, straat, buurt, peer-groups

Op deze wijze krijgt men overzicht in het samenstel van *sociale netwerken* die vanuit het perspectief van de burger de samenleving vormen. Dit is het deel van de samenleving waarbinnen de burger zelf invloed kan uitoefenen, omdat het gebaseerd is op de *sociale netwerken* waar de burger zelf deel van uitmaakt. In figuur 6 staat een voorbeeld van een sociale netwerkkaart om de sociale omgeving van burgers te duiden.

Figuur 6: voorbeeld sociale netwerken waarop aanbieders zich kunnen richten.

Een toegankelijk aanbod en vooral *presentie* van actieve burgers, professionals en vrijwilligers op diverse terreinen (de buurtagent, de welzijnswerker, de buurtwinkel, etc) kan in belangrijke mate de *sociale netwerken* van burgers versterken.

In de presentietheorie van Andries Baart⁴, een theorie die ontwikkeld werd voor het uitoefenen van de maatschappelijke taak van pastoraal werkers, wordt het belang onderschreven van het aansluiten op de alledaagse *sociale netwerken* van burgers. Door aanwezig te zijn, daar waar de burger zelf zijn oplossingen zoekt, kan het verschil gemaakt worden. Het zwakke netwerk wordt versterkt, en burgers kunnen op eigen kracht verder.

Dit betekent niet dat alle professionals direct naar de burger toe moeten; veeleer zegt het wat over de relatie die professionals moeten hebben met vrijwilligers, met buurtagenten, met de kapper, kortom met de mensen die betekenis hebben in het dagelijkse leven van burgers in diverse *levensdomeinen*.

De uitdaging voor de overheid in het algemeen en deelgemeente IJsselmonde in het bijzonder, ligt met name in het integreren van de *schaduwregiefunctie* zo dicht mogelijk bij de natuurlijke *sociale netwerken* van burgers. *Presentie* dient in dit verband beschouwd te worden als werkwijze of instrument ter bevordering van zelfregie.

Bij het volgen van het model van deze Kadernota Welzijn wordt voorkomen dat men dan te sterk vanuit één aanboddomein denkt en men zoveel als mogelijk aansluit bij de *sociale netwerken* die binnen de invloedssfeer van de burger zelf vallen. Daarbij geldt dat op bepaalde vlakken de verantwoordelijkheid eerder bij de burger ligt dan bij de overheid.

Aanbod vanuit diverse organisaties wordt onderling afgestemd op basis van de vraag. Er is dus geen sprake van een aanbodketen, maar een vraagketen: aanbod wordt gebaseerd op de integrale vraag van de burger, die de behoeften op verschillende *levensdomeinen* in evenwicht probeert te brengen.

4 Andries Baart, Een theorie van de presentie, Lemma, Utrecht 2001 (3e vermeerderde druk).

Instellingen en organisaties vormen *gebiedsgerichte allianties* die aansluiten op de integrale vraag van de burger en de *sociale netwerken* waarin hij zich beweegt. Overlegvormen zijn zoveel mogelijk gericht op vraaggerichte ketenafstemming. Hierbij dient uitgegaan te worden van unieke oplossingen: immers, een zelfde vraag kan op individueel niveau leiden tot een andere oplossing. Achter de vraag van een individu kan namelijk een andere, meer fundamentele vraag schuilgaan, die een eigen oplossing behoeft. Het devies is dus om zoveel mogelijk de *ziekte* te bestrijden in plaats van het *symptoom*. Bij deze werkwijze kan het voorkomen dat twee burgers met exact hetzelfde probleem bij een verschillende oplossing gebaat zijn. Er is evenwel sprake van een maatschappelijk vergelijkbaar effect.

Scouting ibn Battuta.

6

Inbedding van de Kadernota Welzijn

Deze Kadernota Welzijn beschrijft de IJsselmondse visie op welzijn. Van belang is dat de juiste voorwaarden ontwikkeld worden om deze visie te vertalen naar en te verankeren in de dagelijkse praktijk. Vanuit deze visie zal onder meer een vertaalslag gemaakt moeten worden naar verschillende beleidsgebieden.

Om te bereiken dat de *geest* van deze kadernota terug te vinden is in beleid en acties die door de deelgemeente wordt ingezet, moeten de volgende stappen genomen worden:

1. Uitwerking en integratie van de uitgangspunten uit de Kadernota Welzijn in de strategische beleidsdoelen van deelgemeente IJsselmonde.
2. Door middel van het systeem van beleidsgestuurde contractfinanciering (BCF) worden de uitgangspunten van de Kadernota Welzijn in eisen vertaald naar de organisaties waarvan de deelgemeente opdrachtgever is. Voorwaardelijk hiervoor is dat stap 1 uitgevoerd is.
3. In het deelgemeentelijk subsidiebeleid wordt opgenomen dat de Kadernota Welzijn leidend is bij het verlenen van subsidies.
4. Gebruik van de checklist* bij de ontwikkeling van beleidsnota's die als toets geldt voor de toepassing van de uitgangspunten uit de Kadernota Welzijn. Aan deze checklist wordt gerefereerd in agendaposten die ter vaststelling van beleidsnota's worden opgesteld.
5. Gebruik van de checklist* bij de ontwikkeling van gebiedsgericht beleid, in het bijzonder de integrale Wijkactieplannen Sociaal (i-Waps).
6. Ontwikkeling van een actieplan emancipatie op basis van de uitgangspunten in de Kadernota Welzijn.
7. Jaarlijks wordt de checklist* geëvalueerd op effectiviteit en zonodig aangepast.

Tot de tijd dat de strategische beleidsdoelen zijn geactualiseerd, zal de volgende stap van toepassing zijn:

8. In de kwaliteitscriteria bij subsidieverleningen wordt de checklist* opgenomen.

***Checklist**

De checklist waaraan gerefereerd wordt in de stappen 4,5, 7 en 8 wordt gebruikt bij opdrachtverstrekking aan uitvoerende organisaties en bij de ontwikkeling van beleidsnota's als toets voor de toepassing van de uitgangspunten uit de Kadernota Welzijn. Aan de hand van deze checklist wordt een toelichting gegeven in agendaposten die worden opgesteld bij de verlening van opdrachten en subsidies en bij de vaststelling van beleidsnota's.

De checklist is opgenomen in bijlage 1.

Samenvatting

In de Kadernota Welzijn van deelgemeente IJsselmonde wordt een visie beschreven op het welzijnsbeleid en worden de kaders geschetst voor de inbedding van deze visie.

Welzijn wordt gedefinieerd als “de mate waarin burgers naar (eigen) wens, tevredenheid en vermogen (ook wel: kracht) op volwaardige wijze deelnemen aan de samenleving” en als hoofddoelstelling geldt dat “burgers hun leven zoveel mogelijk organiseren en regisseren vanuit hun eigen kracht, in en door middel van sociale netwerken.”

Binnen het gemeentelijk welzijnsbeleid wordt uitgegaan van wat burgers wél kunnen, waarbij de vraag van de burger en zijn sociale netwerken centraal staat. De gemeente stelt de burger in staat zo zelfredzaam als mogelijk te zijn.

Een typering van burgers wordt gegeven op basis van niveaus van zelfredzaamheid en in aansluiting hierop wordt de rol van de (deel)gemeente beschreven. Uitgegaan wordt van het zelfsturend vermogen van de burger. Indien nodig biedt de lokale overheid ondersteuning door middel van *schaduwregie* en door compenserende maatregelen die de zelfredzaamheid en participatie versterken. Indien de burger niet in staat is om het eigen leven op orde te krijgen kan, door het actief geven van steunmaatregelen, ingegrepen worden.

Via een aantal modellen wordt uiteengezet hoe het welbevinden (of welzijn) van de burger en zijn zelfredzaamheid vergroot kan worden. Deelname van de burger in *sociale netwerken* is voorwaardelijk voor het welzijn van de burger en zijn sociale omgeving. Iedere burger is uniek en functioneert verschillend op een aantal *levensdomeinen*. Vanuit de lokale overheid wordt ingespeeld op de unieke eigenschappen en situatie van de burger en de eigen oplossingen die hij vindt voor zijn problemen. De gemeente tracht daarbij aan te sluiten op de vragen van burgers door zoveel mogelijk aanwezig te zijn nabij de eigen *sociale netwerken* van burgers.

Kaders worden gegeven voor de inbedding van de visie in het beleid van de gemeente, in het bijzonder bij de ontwikkeling van gemeentelijk beleid en bij de rol van de gemeente als opdrachtgever naar uitvoerende organisaties.

Gebruikte literatuur

Baart, A. Een theorie van de presentie, Lemma, Utrecht 2001 (3e vermeerderde druk).

Cornelis, A., Logica van het Gevoel (2000), stichting Essence, filosofie en kenniscentrum Europees Postuniversitair Onderzoeksinstituut voor Zelfsturing Communicatie en Beleid, Middelburg

Lawton, M.P. en Nahemov, L. (1973) Ecology and the aging process. In C. Eisdorfer en M.P. Lawton (red), The Psychology of adult development and aging (pp 619-674), Washington, DC: American Psychological Association

Petzold, H.G. (2003): Integrative Therapie. Modelle, Theorien und Methoden für eine schulenübergreifende Psychotherapie. Paderborn: Junfermann. Ook uitgewerkt in de nota Ouderenbeleid, deelgemeente IJsselmonde, 2002.

Bijlage 1: Checklist

De onderstaande checklist wordt gebruikt bij opdrachtverstrekking aan uitvoerende organisaties en bij de ontwikkeling van beleidsnota's als toets voor de toepassing van de uitgangspunten uit de Kadernota Welzijn. Aan de hand van deze checklist wordt een toelichting gegeven in agendaposten die worden opgesteld bij de verlening van opdrachten en subsidies en bij de vaststelling van beleidsnota's.

Checklist Kadernota Welzijn	
1.	Het beleid of de activiteit is gericht op het behoud of het vergroten van de zelfredzaamheid en zelfsturing van de burger met een focus op een gezonde spanning tussen competenties en omgevingsdruk.
2.	Het beleid of de activiteit gaat uit van de typering van burgers (<i>sturend, vragend, steunend</i>) en het hierbij passende aanbod, zoals opgenomen in de Kadernota Welzijn.
3.	Het beleid of de activiteit is gericht op het behoud of de bevordering van <i>sociale netwerken</i> van de burger door zich te richten op bestaande <i>sociale netwerken</i> of de vorming of aansluiting op nieuwe <i>sociale netwerken</i> .
4.	Het beleid of de activiteit beschouwt de vraag van de burger integraal. De gebruikte methoden beperken zich niet tot één <i>levensdomein</i> , maar leggen zoveel mogelijk de relatie met andere <i>levensdomeinen</i> . In dit kader is men gericht op samenwerking met andere organisaties.
5.	Het beleid of de activiteit sluit zoveel als mogelijk aan op de bestaande of potentiële sociale omgeving van de burger. Dit wordt bereikt door aanwezig te zijn in of nabij de bestaande <i>sociale netwerken</i> van burgers.

Bijlage 2: Casus

In deze bijlage wordt aan de hand van een voorbeeld de gebruikte modellen in de Kadernota Welzijn toegelicht.

Voorbeeld: **Ambassadricenetwerk**

In het Ambassadricenetwerk worden allochtonen vrouwen die een cursus in de Nederlandse taal en/of een inburgeringscursus hebben gevolgd, opgeleid om vrouwen uit de eigen sociaal culturele kring te werven en te motiveren om ook aan deze cursussen deel te nemen.

[Het volgende voorbeeld is fictief en betreft geen bestaande personen]

Mitra is een dertigjarige vrouw die drie jaar geleden vanuit Iran naar Nederland is gekomen. Zij nam deel aan een cursus Nederlands en een inburgeringscursus. Omdat zij veel contacten heeft met andere Iranese vrouwen merkt ze dat het spreken van Nederlands vaak een probleem is. Na haar cursus merkte ze dat haar eigen taalvaardigheid weer afnam omdat ze weinig contacten heeft buiten deze kring. Mitra wilde dit doorbreken, want ze beseftte dat het haar verder zou helpen in de Nederlandse samenleving. Ze is in Iran opgeleid als verpleegkundige, maar zonder de taal te beheersen maakt ze geen kans om hier aan het werk te kunnen. Zo ging zij op zoek naar mogelijkheden om met zoveel mogelijk Nederlands te kunnen oefenen.

interpretatie volgens de Kadernota Welzijn:

Mitra is een vrouw met veel competenties die ze helaas niet goed kan aanspreken omdat ze de Nederlandse taal niet goed beheerst. In het model van Lawton is sprake van een hoog competentieniveau in combinatie met weinig omgevingsdruk. Er is dus geen sprake van een situatie van welbevinden. Gelukkig is Mitra een zelfsturende burger die actie onderneemt om competenties en omgevingsdruk meer in evenwicht te brengen.

Bij een bezoek aan de huisarts ziet Mitra op een prikbord een advertentie hangen waarin allochtone vrouwen die een taalcursus en/of een inburgeringscursus hebben gevolgd, worden opgeroepen om actief te worden in een ambassadricenetwerk. De ambassadrices kunnen een cursus volgen om andere allochtone vrouwen te motiveren voor het volgen van een taal of inburgeringscursus. Mitra voelt zich meteen aangesproken; ze kan zo niet alleen haar eigen kring verbreden, maar ze kan ook wat betekenen voor anderen! Ze meldt zich aan en krijgt te horen dat ze kan gaan deelnemen. Na een aantal maanden heeft ze de cursus voltooid en participeert ze in het project. Ze komt met erg veel mensen in contact via dit vrijwilligerswerk en vindt daardoor zelfs een baan als verzorgende.

interpretatie volgens de Kadernota Welzijn:

Door haar werk als vrijwilliger voor het ambassadeproject verbreedt Mitra haar sociale netwerk. Behalve het Iranese sociale netwerk, maakt zij nu onderdeel uit van meerdere sociale netwerken: het vrijwilligersnetwerk en later in haar baan als verzorgende. Hierdoor wordt zij zelfredzamer, want het verschaft haar ook een inkomen. Er is sprake van een emanciperend effect doordat Mitra als allochtone vrouw ondersteund wordt in haar mogelijkheden om achterstanden weg te werken zodat zij op eigen kracht kan participeren in diverse sociale netwerken.

In het ambassadricenetwerk komt Mitra met veel vrouwen in aanraking die hetzelfde probleem kennen die zij had. Vaak gaat ze op huisbezoek. De ene vrouw is meer kansrijk dan de andere. Veel vrouwen hebben geen opleiding. De taal is dan de eerste barrière die geslecht moet worden om hun *sociale net-*

werken verder te kunnen verbreden, bijvoorbeeld door een opleiding. Laatst kwam ze in contact met een vrouw die haar man verloren had en echt niet meer wist hoe het verder moest. Gelukkig wilde ze deelnemen aan een taalcursus, maar Mitra wist door haar eigen opleiding als ambassadrice dat deze vrouw nog meer hulp kon gebruiken, al wist zij niet meteen wat. Zij verwees deze vrouw naar VraagWijzer. Daar heeft de vrouw de weg kunnen vinden naar psychosociale hulp en naar de juiste instanties die haar gaan begeleiden bij het volgen van een opleiding. Mitra heeft steeds meer het gevoel een rol van betekenis te kunnen spelen voor anderen.

Interpretatie volgens de Kadernota Welzijn:

Mitra speelt als ambassadrice een rol als onderdeel van de (nog zwakke) sociale netwerken van andere vrouwen. Ze sluit aan op de eigen kring van deze vrouwen en zoekt ze op. Volgens de presentietheorie is dit een goede manier om sociale netwerken te versterken. De vrouwen zijn te typeren als vragende burgers, al helpt een ander hen (outreaching) om hun situatie te verbeteren. Mitra speelt daarbij een essentiële rol als schaduwregisseur: ze helpt anderen om het zelf te doen. Door de cursussen wordt de zelfredzaamheid vergroot. In termen van het model van Lawton: door de competentie te verhogen, komen de vrouwen in een situatie van welbevinden en kunnen meer presteren of 'meedoen'. Vanuit de levensdomeinen van Petzold kan verklaard worden dat deze vrouwen door het overwinnen van de taalbarrière winst maken op de levensdomeinen 'arbeid, prestatie en vrije tijd' en 'materiële zekerheden'. Ook hier is sprake van een emancipatoire werking, waarbij de sociale netwerken van de vrouwen van groot belang zijn. Voorzieningen zoals een vrouwenstudio kunnen daarbij een zeer belangrijke rol spelen. Mitra is goed bekend met de sociale kaart en weet wanneer ze vrouwen moet doorverwijzen naar het professionele circuit. Daar kan men aansluiten op de andere levensdomeinen en bijvoorbeeld psychosociale hulp inzetten.